

Sümegei György

Thorma János: Nagybánya és Kiskunhalas

1989/90 óta sok szó esett Nagybányáról, a nagybányai művésztelepről. Kiadványok (ezek sorából kiemelkednek a MissionArt Galéria dokumentumkötetei), tanulmányok, kisebb és nagyobb honi és külföldi kiállítások, konferenciák és a műkereskedelem, sok lappangó festmény nyilvánosságra kerülése – mind-mind erősítette a Nagybánya-képet, irányította és rajta tartotta a figyelmet. S ez máig nem szűnt meg, sőt, a kiskunhalasi Thorma Képtárral¹ és a dr. Bay Éva – dr. Bay Miklós adományából megbővített új állandó kiállítással gazdagodott a nagybányaiság hazai fogalomköre.

A magyar művészettörténetbe Nagybánya hozta be és fixálta először a művésztelep fogalmat. De mit is jelent e művésztelep-fogalom tartalmilag, lényegi vonásaiban? Szabadiskolát, ecole libre-t. Szépművészeti iskolát, amiként azt Thorma János (Réti István segítségével) megfogalmazta *A művészeti nevelésről* című programírásában 1898-ban. Eszerint az iskolába jelentkezhet az, aki a 15. életévét betöltötte, nincs végzettséghez (pl. érettségi) kötve. Felvételi vizsga: „egy fejnek természet után való megrajzolása”, az alkalmasságról a tanári testület dönt. Minden növendék szabadon választhatja meg a mesterét, s átmehet máshoz, ha nem felel meg neki a választott. A kezdő és a több éve hallgató azonos eséllyel pályázhat az iskolai díjakra. Egy tanár tanítja, és ez nem változik fél- vagy egész évente sem. *„A tanítás egyetlen alapelve a természet megismerése: nem gipszfej rajzoltatás, hanem élő modell, fej- és akt. A növendékeket a természet fanatikusaivá kell tenni: szeretni embert, fát, levegőt”* – írja Thorma János. Elméleti tanulmányok (művelődés- és művészettörténet, irodalom, bonc- és távlatlan stb.) fakultatív módon, a téli időszakban hallgathatók.

Nagybányának, a nagybányai művésztelepnek fundamentuma a Szabad- vagy Szépművészeti Iskola, a tanítás, a rajzi és festészeti ismeretek elsajátíttatása. Trianon, az országhatárok megváltozása, Erdély Romániához csatolása után a maradék Magyarországon kétségbeesett igyekezettel próbálták pótolni a kiesett Nagybányát, a Képzőművészeti Főiskola hallgatóinak trimesztereire, nyári gyakorlataira alkalmas művésztelepet. A pótlás az 1920-ban (nemsokára 100. éve lesz) újjászervezett Kecskeméti Művésztelep és az új alakulás, a miskolci lett. Ám lassan-lassan a klasszikus művésztelep-fogalomból kiesett, kikopott a szabadiskola-jelleg. Folyamatosan lett művészek önálló, időszakos, jobbára szezonális társulása festésre, grafikára, s általában meghatározott értékben művekkel térít meg, egyenlítik ki az ellátásuk költségeit a fönntartónak. Az elmúlt évtizedek sajátos torzulásaként megjelent a megélhetési művésztelepforma, amelyből éppen a legfontosabb, a fundamentális művészképzés hiányzik.

¹ A kiskunhalasi múzeum Thorma-festményeket bemutató termét Thorma Képtárnak is nevezték korábban. Bay Miklós is ezt a kifejezést használja, számomra is indokoltabb így, s nem Thorma Galériának nevezni. Ugyanis a galéria szó jelentése 1989/90 óta nagyon erősen kötődik a műkereskedelmi egységekhez (mindegyik a nevében is az), amelyekben adásvétel folyik. A képtár konzervatívabb, de egyúttal pontosabb és szervezesebb megnevezése múzeumban őrzött fontos műtárgyegységeknek.

Nagybánya a magyar művésztelpek primus inter pares, azaz első az egyenlők között szerepű és jelentékenységgű művészkolóniája. Divatot csinált, követendő példaként hatott Debrecenről Kassáig, Nagyváradtól a délvidéki városokig. Herman Lipót 1919 októberében jegyezte naplójába: „*Abbáziába tervezzük művésztelpeket.*” Följegyezte azt is, hogy „*az ún. jobb gyűjtőknel a modernnek, a nagybányaiak művészi törekvésű munkái a keresettebbek.*” Különös és valójában nagyon sajátosan messze sugárzó tény, hogy az ötödik nagy emigrációs hullámban, az 1956-ban külföldre távozott képzőművészeknek elvárásaként fogalmazták meg: „*Jó lenne, ha a menekült művészek a Hollósy, a nagybányai iskola hagyományai alapján tömörülve tárnák a világ elé elményeiket a magyar szabadságharcról.*” (Nemzetőr, 1957. jan. 15.) A menekült magyar képzőművészek elé bocsájtott óhaj még tovább élt, az Amerikai Magyar Képzőművészek Szövetsége megalakulásakor ismét fölbukkant: „*Az úttörők szelleme hívogat, bátorít – Hollósy Simon, Iványi-Grünwald Béla, Réti István, Thorma János, Ferenczy Károly s a nagybányaiak.*” (Nemzetőr, 1961. szept. 15.)

Nagybányának a városban és azon túl is kialakult a gyűjtői köre. Minden gyűjtemény valójában identitás-konstrukció, bennük a gyűjtők a személyiségüket teljesítik ki. A Bay házaspár megélte és megismerte Nagybányát. Emberi és művészeti élményvilágukat a város és a szellemiségében fogant műtárgyak egyaránt formálták, alakították. A 20. századi erdélyi/romániai képzőművészetek másfajta szirénhangjai is hívogatták őket, ám ők megmaradtak Nagybánya hűségében, ahogyan a gyűjteményük, a személyes vallomásaik is ezt bizonyítják meggyőző erővel. A Kiskunhalasra történt adományozásuk egyik legfontosabb motivációját dr. Bay Miklós így fogalmazta meg: „*Megdöböntő tény, hogy több mint 120 év elteltével sincs Magyarország területén egy, a nagybányai festészet történetét és alkotóit bemutató állandó kiállítás. /.../ Ez volt egyik legfőbb oka, hogy feleségem indíttatására Kiskunhalas városának ajándékozzuk 32 nagybányai festő és 3 szobrász összesen 70 műtárgyát*”, 750 millió forint értékben. A Bay házaspár az önzetlen donátorokhoz, az 1911-ben 80 darabos kollekcióval a Kecskeméti Képtárat megalapító Nemes Marcellhez, és az ugyan-csak Kecskemétre adományozó Wolfner Józsefhez, Farkas Istvánhoz hasonlóhoz. Másfajta módon szolgáltató tanulságos, mai példát Kövesi István műgyűjtő, kóser mészárosmester 115 darabos gyűjteménye, amelyet a Magyar Nemzeti Bank 800 millió forintért vásárolt meg az Értéktár Programjában, és 2015-ben átadta letétként, állandó kiállításra a miskolci Herman Ottó Múzeumnak. A Bay-gyűjtemény Kiskunhalasra került részéhez két fontos klauzula társul: az adomány állandó kiállításban történő bemutatása, és évente egy, a nagybányai művészetből összeállított tárlat megszervezése (az első: Nagybányai művészportrék, 2018. aug.–dec.).

Thorma János művészetének mind szélesebb körben, itthon és külföldön történő megismertetéséért a róla elnevezett múzeum az utóbbi két évtizedben, Szakál Aurél igazgatósága idején, nagyon sokat tett. Fontos könyveket, kiadványokat publikált, tudományos konferenciákat szervezett, Thorma- (és tanítványai) kiállításokat rendezett itthon és külföldön. Többek között kiadták névadójuk oeuvre-jéből a festői életművét (Büki Barbara – Kovács Zita: *Thorma János*. Kiskunhalas, 2015), és két kötetben a levelezését (I: 2012, II: 2016). Mindez a művészettörténeti és muzeológiai alapozó munka fontos előzménye a nagybányai gyűjtemény befogadásának, ám a kiskunhalasi múzeum szűkös Thorma-terme erre már nem volt alkalmas. A város polgármesteri hivatala önerőből és pályázaton nyert támogatásból a múzeumudvar felé új épületszárnnyal bővítette meg az épületet. 2017-ben így nyerhetett méltó elhelyezést, muzeológiai szempontból optimális kialakítást a hetven festménnyel megerősített gyűjtemény. Valójában optimális módon tudott a gyűjtemény-fejlesztés épületbővülést, múzeumkorszerűsítést involválni. Sikeresen, mert az intézmény 1998 után 2018-ban, így már másodjára nyerte el az Év Múzeuma címet, a legmagasabb hazai szakmai elismerést. A donátorok pedig Kiskunhalas város díszpolgárai lettek.

Bay Miklós – N. Kovács Zita – Szakál Aurél: *Thorma János Nagybánya és Kiskunhalas* című kötete három nagyobb fejezetre tagolódik: az első a Bay-gyűjtemény hetven műtárgyát mutatja be színes fényképen, rövid, az alkotóra és a műre vonatkozó ismertetéssel, műtárgyleírással kísérve. A másodikban Thorma Galéria címen Thorma János festészetét a teljes életművét átfogó, arányos képösszeállítás idézi elénk. A Bay-gyűjtemény 18 Thorma-képéhez még 45 halasi múzeumi és magán-, valamint közgyűjteményekből kölcsönzött műtárgy társul. Az életmű csúcsteljesítményei, az *Aradi vértanúk*, 1893–1896 és a *Talpra magyar!* 1903–1936 című nagyméretű alkotások végre kellő távlatból szemlélhetően optimális elhelyezést nyertek, ahogy a gyűjtemény többi darabjai is. A könyv harmadik fejezete: Thorma élete képekben, majd száz fénykép és dokumentum segítségével idézi föl a kishunhalasi születésű alkotó életét és művészi pályáját.

A friss kötet valójában az állandó kiállítást bemutató kalauz. A Thorma-oeuvre arányosan, a legfontosabb művekre koncentrálna (történeti kompozíciók a hozzájuk készült vázlatokkal, a *Békesség veletek!* 1897, nagy festménye és portrék, oldottabb plein air tájképek) kerül a látogatók, a könyvet forgatók elé. A nagybányai művészetből Thormán kívül mindegyik alapító mestertől (Hollósy Simon, Iványi-Grünwald Béla, Réti István) szerepel műtárgy. Kiemelkedő jelentőségű opusok a Bay-gyűjteményből Ferenczy Károly festményei. Az egyik utolsó műveként ismert *Pieta*, 1916 az odaadó ragaszkodás és a mindenk fölé emelt gyász komor színekkel telített csoportképe. A Bay-gyűjtemény nagybányai kollektívája időbeli eloszlásában, az egyes darabok létrejöttének dátuma szerint és tematikailag is sokrétűen idézi meg a város művészetének szellemiségét. A városképek egyéni sajátossága Nagybányán az a különösség, hogy zömmel tájrészlettel is gazdagítottak, vagyis táj- és városkép összeforrottságban jelennek meg. E műveken az előtér házakkal, urbanizált részletekkel és alakokkal élénkített, ám valójában a háttér, a városra boruló hegyek a valódi képfőszereplők (Börtsök Samu, K. Csikós Antónia, Kádár Géza, Klein József, Krizsán János, Mikola András stb.). A szorosabban vett városképeken, amelyeken az épületek, városképi együttesek dominálnak, általában szűkebb perspektívából lettek ábrázolva (Református templom: Kmetty János, Nagypénzverő utca: Nagy Oszkár, a város főtere: Mikola András, Mund Hugó, piac: Bernáth Aurél, Boromisza Tibor stb.). A többalakos kompozíciók közül kiemelkedik a Thorma-tanítvány Boldizsár István *Almaszedők* és Perlrott Csaba Vilmos *Ruhateregetők* 1905 című, korai, a pályakezdése időszakából való erőteljes festménye. A Kecskeméti Művésztelepen az 1910-es években alkotó, majd az 1920-as évek második felében ismét Nagybányán dolgozó képzőművészek: Perlrott Csaba Vilmos, Klein József, Kmetty János, Réthy Károly, Pascu (Pász) Jenő. Zsögödi Nagy Imre viszont már a kecskeméti periódusa (1920–22) után került Nagybányára. A kisszámú, ám válogatott plasztikai anyag – különösen Ferenczy Béni és Szervátiusz Jenő munkái – jól egészítik ki a festett képeket.

Az elmúlt évtizedekben a kiskunhalasi múzeum Thorma János-terme, kiállított művei egy képzeletbeli hídon vittek bennünket Nagybányára. Most Nagybánya fontos, iskolateremtő képzőművészetét a maga sokszínű gazdagságában mutatja be a Bay-gyűjtemény, létesítve egy új képzőművészeti hidat, szellemi összeköttetést Nagybánya és Kiskunhalas között, egyedüli állandó kiállításként Magyarországon. A kiállított műtárgyak segítségével bepillantunk abba a számos táj- és városkép megrögzítette milióbe, amiről a városban született Zelk Zoltán így írt *Kamaszkorom verselő vidéke* című versében:

*S innen már kavicshajításnyira
a világ közepe,
ahol nem adja erdőnél alább
a szelíd gesztenye,*

ahol zöldnél zöldebb a zöld,
ahol az alma bévül piros,
ahol a Zazar úgy szalad,
csempészve víz a víz alatt
homokszemekbe csukott aranyat,
ahol a Ferenczy család
úgy vert tanyát,
fény cölöpökre épített
hódító iskolát,
ahol a toronyban a csókák
s a piacon a népek
tersánszkyul beszélnek,
ahol a ligetben az ágak
mint az ő hosszú karjai, úgy szállnak,
megáldva minden kapualjban háló
kocsma-búvó szegényt,
hát szólítsuk, hát hívjuk az
egyszavú költeményt,
hogy élénk álljon isten földre küldött
kék homlokú, derengő arcú lánya:
NAGYBÁNYA

Bay Miklós – N. Kovács Zita – Szakál Aurél: *Thorma János Nagybánya és Kiskunhalas. Bay Gyűjtemény – Thorma Galéria.* Szerk.: Szakál Aurél. Thorma János Múzeum, Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2018

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000

NYOMDA KFT KECSKEMÉT

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap